

גדרי הצלת רבים • (מצות פקוח נפש וגדריה)

ט.

נשאר לנו לברר פרטים בנוגע לשלש עברות החמורות, שעליהן ישנה הלכה פסוקה „יהרג ואל יעבור” — אם יצויר איזה אופן שמשום פקוח נפשות מותר לעבור גם עליהן, היינו כשיש בזה פקדון של צבור שלם של הכלל כולו? והנה דין זה לא מצינו בפירוש לא ברמב”ם או בשולחן ערוך ולא בנושאי כליהם, וכבר דן בזה בהרחב דברים הגרא”ה קוק זצ”ל בספרו משפט כהן (הלכות מלכים מסימן קמ”ב והלאה) ולא מוצא מקור לכך לא מגמרא ולא מדברי הראשונים.

א) ולכאורה יש ראייה לזה מדברי המשנה בפ”ב דמכות (ד’ י”א ע”ב), לענין הגולה לערי מקלט, „שאינו יוצא משם לא לעדות מצוה ולא לעדות ממון ולא לעדות נפשות ואפילו ישראל צריכין לו, ואפילו שר צבא ישראל כיואב בן צרויה אינו יוצא משם לעולם, שנאמר אשר נס שמה — שמה תהי’ דירתה, שמה תהי’ מיתתה, שמה תהי’ קבורתה”. הרי דאיסור זה לצאת מערי המקלט כמו שלא נדחה מפני פקוח נפשות דיחיד כן אינו נדחה מפני פקדון דרבים ולא של כל ישראל ואין חלוק בין יחיד לצבור ומסתמא כן הדין גם בג’ העברות החמורות.

אולם אין משם ראייה, דהנה כל המפרשים תמהו על זה, למה לא ידחה פקוח נפשות אפילו דיחיד את איסור היציאה מערי מקלט כמו שדוחה שבת ויתר איסורים שבתורה? וע”ז תירצו באופנים שונים, ועדיין לא נתפרש טעם הדבר באופן המתקבל על הדעת.

ובספר אור שמח (פ”ז מהלכות רוצח ושמירת נפש) רוצה לפרש טעם הדבר משום שאין לו להכניס עצמו בספק סכנה עבור הצלת חברו מודאי סכנה, ולכן כשיצא מערי המקלט יש ספק סכנה שמא יהרגנו גואל הדם. והוא מפרש אפוא הדין דאינו יוצא — לאמר אינו מחויב לצאת, אבל נראה דאם רוצה ליכנס בספק סכנה משום הצלה דרבים רשאי, כמו שנבאר להלן.

אכן כמה קשה לרדת לסוף דעתו של הגאון המחבר של אור שמח, אשר דבריו תמיד הם קלורין לעינים, במה שאומר כי המניעה היא מצד זה שיש סכנה שמא יהרגנו גואל הדם — הא אפשר לתת לו שומרים עליו? ! ובעצם הדבר כל מלחמה

---

* עיין התורה והמדינה חלק ה’—ו’, עמוד ל”ד.

פְּרוּכָה בַסִּכּוּת הָאוֹרֵבוֹת מִכֹּל צֶדֶד וְכִכּוּז יוֹצֵאִים וְנִלְחָמִים, וְאִם נוֹסֵף לַסִּכּוּת הָאֵלֶּה
גַּם פָּחַד מִפְּנֵי גּוֹאֵל הַדָּם כִּבְר פֶּטוּר מִלְּצִאת לְמִלְחָמָה? ! אֲתַמְהָה.

ב) וְלִכֵּן נִרְאֶה לְעַנֵּד לְפָרֵשׁ הַדָּבָר בְּעִזָּה בְּאוֹפֵן חֲדָשׁ, הַמִּסְתַּבֵּר מְאֹד וּמְדוּיָק
בְּמִיּוּחָד בְּלִשׁוֹן הַמִּשְׁנָה שׁם. כִּי בַמִּשְׁנָה מְפֹרָשׁ דְּמָה שְׂאִינוּ יוֹצֵא הוּא מִפְּנֵי הַכְּתוּב
„שְׂמָה” (וּבְתוֹסֶפֶת אֲוֹן בְּסִפְרֵי מִבִּיא שְׂנֵאֲמַר שְׂמָה ג' פְּעָמִים), וְדִרְשִׁינָן שְׂמָה תְּהֵא
דִּירְתוּ, שְׂמָה תְּהֵא מִיתְּתוּ, שְׂמָה תְּהֵא קְבוּרְתוּ, וְלֹא מוֹכִיר כֻּלָּל אֶת הַפְּסוּק שְׂנֵאֲמַר
„וְאִם יוֹצֵא יוֹצֵא הַרוּצָח — וְרִצַּח גּוֹאֵל הַדָּם אֶת הַרוּצָח אֵין לוֹ דְּמִים”, הִרִי דְּלֵא
מִשׁוּם סִכְנַת גּוֹאֵל הַדָּם אֵינוּ יוֹצֵא אֵלֹא מִפְּנֵי שְׂכָתוֹב „שְׂמָה”, וְהַטַּעַם לְעַנֵּד כְּמוֹ
שְׂפִירִשְׁתִּי בְּסִפְרֵי שְׂבַט מִיְּהוּדָה (חֶלֶק א' שַׁעַר א' פָּרָק ט'), דְּמִזֶּה שֶׁהִדְגִּישָׁה הַתּוֹרָה
הַמְּלָה „שְׂמָה” שֶׁלֹּשׁ פְּעָמִים אֲנוּ לְמַדִּין כִּי עוֹנֵשׁ הַגְּלוּת הוּא כֹּזֵה שֶׁהַרוּצָח נִשְׂאֵר
סוֹבֵדֵל וְנִכְרַת מִכֹּל הָעוֹלָם שֶׁמִּחוּץ לְעָרֵי מִקְלָט וְכֹל חֵירוֹתוֹ וְקִיּוּמוֹ מִצְּמִצְמִצִּים רַק
בְּתוֹךְ הַתְּחוּם שֶׁל עָרֵי הַמִּקְלָט בְּלִבָּד. יוֹצֵא שְׂלֵגְבֵי הָעוֹלָם שֶׁמִּחוּצָה לוֹ הִרִי הוּא כִּמְת
וְכְמוֹ שְׂאִינוּ — עַד מוֹת הַכֶּהֵן הַגְּדוֹל. וְדָבָר זֶה לְמַדְּנוּ מִהַמְּלָה „שְׂמָה”, כִּי רַק שְׂמָה
בְּלִבָּד הוּא חַי, בְּכֹל מוֹשְׁגֵי הַחַיִּים שֶׁל הָאָדָם.

וְכַתּוּבָא מְלִימּוּד זֶה אֲמָרוּ חוֹזֵ"ל כִּי פֶטוּר הוּא מִכֹּל מִצְוָה שִׁישׁ לָהּ קֶשֶׁר עִם
הָעוֹלָם הַחִיצוֹנִי, אֵינוּ מְחֻיָּב בְּקִרְבָן פֶּסַח אוֹ קִרְבָן אַחֵר, וְאִפִּילוֹ לְהַצִּיל נֶפֶשׁ אוֹ
נֶפֶשׁוֹת אֵינוּ יוֹצֵא (לֵאמֹר אֵינוּ מְחֻיָּב לְצִאתָ, כְּמוֹ שְׂפִירִשׁ גַּם בְּאוֹר שְׂמָה) מִחוּץ
לְמִקְוָמוֹ, כִּי לְגַבֵּי כָל הָעוֹלָם הִרְיָהוּ כִּמְת שֶׁהוּא חֲפָשִׁי מִן הַמִּצְוּוֹת. עֵי"שׁ בְּסִפְרֵי הַנִּלְוֵל
שֶׁהִבְאֵתִי רֵאוּת לְכֻלָּל זֶה, וְכַשְׁנִזְדַּמְן לִי לֹמַר זֶה הַפְּרוּשׁ עַל הַמִּשְׁנָה דְּמִכּוֹת לְפָנֵי
גְּדוּלֵי תוֹרָה שֶׁבְּחֻוּהוּ רַבָּנָן. (שְׂמַעְתִּי אַח"כּ מִמְּלוּמָד אַחַד כִּי כַעֲיֵן דִּין זֶה נִמְצָא גַם
בְּמִשְׁפַּט הַרוּמִי הַעֲתִיק, לְהַבְדִּיל, שְׂמַטִּילִים עוֹנֵשׁ עֲבִירוֹת פְּלִילִיּוֹת בְּזֶה שְׂמַטִּילִים
חֵירוֹתוֹ שֶׁל הָאִישׁ בְּתוֹךְ שֶׁטַח מִצְּמִצְמִים — וּמִחוּצָה לוֹ הִרְיָהוּ כִּמְת. וְיָדוּעַ כִּי הַרְבֵּה
מוֹשְׁגִים שֶׁל הַלְכָה בְּחֻקֵּי הַמִּשְׁפָּט לְקַחוּ חֻמְיָרוּמָא מִחֻמְיָיִשְׂרָאֵל בְּפִרוּשָׁם עַל
דִּינֵי תוֹה"ק).

הַיּוֹצֵא מִזֶּה כִּי אֵין מִשָּׁם כֹּל רֵאוּיָה לְמָה שֶׁחֻקְרָנוּ, אִם מוֹתֵר לְעִבּוּר עַל שְׂפִיכַת־
דְּמִים (וְגַם הַהוֹרָג אֶת עֲצָמוֹ הוּא שׁוֹפֵךְ דְּמִים, כִּי אֵין הָאָדָם בְּעֵלִים עַל חֵירוֹ) כְּדֵי
לְהַצִּיל אֶת הַצְּבוּר אוֹ אֶת הַכֻּלָּל וְכֵן לְעִבּוּר עַל גְּלוּי עֲרִיוֹת וְע"ז. אוֹלָם מִצִּינוּ דָּבָר זֶה
בְּתִשׁוּבוֹת רַבּוֹתֵינוּ הַפּוֹסְקִים, כֹּאשֶׁר נִבְאָר (1).

י.

א) אֲמַנָּם דִּין זֶה נִמְצָא מְפֹרָשׁ בְּשׁוֹרֵת מֵהַרִּי"ק (תְּשׁוּבָה קס"ז) וְז"ל:
„...וְהִנֵּה דָבָר פְּשׁוּט הוּא יוֹתֵר מִבִּיעֵתָא בְּכוּתְחָא כִּי אֲסַתֵּר לֹא עֲשֵׂתָה שׁוּם אִיסוּר וְלֹא
הִיָּה בְּדָבָר אִפִּילוֹ נִדְּנוּד עֲבִירָה, אֵלֹא מִצְוָה רַבָּה עֲשֵׂתָה שֶׁהִצִּילָה כָּל יִשְׂרָאֵל. וְתִדְעַ
דְּכֵן הוּא שֶׁהִרִי בְּבוֹאָה לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ שְׂרָתָה עֲלֵיָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ, כְּדִרְשִׁינָן הַתָּם מוֹתְלָבֶשׁ
אֲסַתֵּר מְלָכוֹת, וּמִיָּנָה מוֹכַח הַתָּם שֶׁהִיא הִיתָה מִשְׁבַּע נְבִיאוֹת שְׂעַמְדוֹ לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל,
שֶׁהִרִי שְׂרָתָה עֲלֵיָה רוּחַ הַקֹּדֶשׁ בְּאוֹתָהּ שְׂעָה אֲשֶׁר הִלְכָה לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ, אֲשֶׁר מִכַּח זֶה

(1) עֵי תוֹה"מ ו-ז בְּמֵאֲמָרוֹ שֶׁל הַרְבַּ שְׁלִפּוֹבֵרְסְקִי עַמ' ש.ג.

נאסרה על מדרככי. וחלילה וחס לומר שתשרה רוח הקדש מכל מעשה של גנאי, לא תהא כזאת בישראל! אלא אדרבא פשיטא ופשיטא שעשתה מצוה רבה מאד, ובפרט דקרקע עולם היתה. וכן מצינו ביצל אשת חבר הקיני, ששבחה הכתוב במעשה דסיסרא אותה מעשה כביאת האמהות עם האבות, כדאיתא בנזיר¹.

אח"כ הוא מביא, גם מדברי תוספות ר' יודא מפריש ביבמות פ' הבא על יבמתו, וכמדומה הוא שהוא לשון רבנו יצחק עצמו, וז"ל: והא דפרכינן בפרק מצות חליצה (ד' ק"ג) ובפ' נזיר (ד' כ"ג) גבי יצל והא מתהני מעבירה וכו' עד ולכך הכתוב משבחה. ודבר זה מותר לעשות עבירה זו לשמה אפילו היא אשת איש, כדי להציל כל ישראל. וכן מצינו באסתר המלכה שהמציאה עצמה לאחשורוש בשעה שלא היה תובעה כדי שיתאווה לה ויהי' כח להתפתות לעשות לה בקשתה עכ"ל. הרי לך שכתבו התוספות, ודבר זה מותר לעשות² ואפילו גבי עובדא דיעל, כל שכן וכ"ש גבי אסתר, — אפילו הכי נאסרה על בעלה וכו' עכ"ל.

העתקתי כל דבריו מפני שהתוספות שהוא מביא אינו אצלנו ובדאי היו לפני המהרי"ק דברי תוספות אלו בכתב-יד (וישנם עדיין כתב-יד מתוספות שלא באו בדפוס, כידוע)².

(2) זה נמצא לפנינו במאירי סנהדרין (עמ' 227) וז"ל: ואם תשיבני יצל שנשמעה לסיסרא אף ברצונה כמו שאמרו שבע בעילות בעל אותו רשע שנאמר בין רגליה כרע וכו', הצלת רבים שאני. והו"ד גם בשט"מ כתובות ג. אכן מתוך המשך דבריו שם נראה שכונתו צריכה להתפרש קצת אחרת ממה שנראה לכאורה. כי שם חזר והזכיר ענין זה לפי תירוץ השני שבגמרא, הנאת עצמן שאני שמפרש שדין זה הוא גם לענין ג"ע וכשיטת בעה"מ, ומסיים וז"ל: והוא שאמרו באסתר להנאת עצמו שאני, כלומר שאפילו לא הי' בה טעם קרקע עולם, כגון שהיו אומרים לה שתלך מעצמה וימצא עונש הליכה מיהא בידה, יש כאן צד אחר להתיר והוא מטעם הנאת עצמו אעפ"י שהי' ג"ע ופרהסיא. וכש"כ ביצל שהי' להנאת עצמו ובצנעא ודנה את עצמה כאנוסה להצלת רבים, ונמצאו שני תירוצים אלו של קרקע עולם ושל הנאת עצמן שניהם הלכה פסוקה, עכ"ל.

ויש להעיר בדבריו: א'. שלפ"ן ששני התירוצים ל"פ אהדדי ושניהם הלכה פסוקה, א"כ מנין לו חידוש זה שחידש לפני כן שהצלת רבים דוחה איסור ג"ע, הרי מיצל אין ראי' שיתכן לומר שהוא מצד הנאת עצמו. והרי מסברא ודאי קשה לחדש דבר זה. ב'. אם פי' המלים במש"כ, ודנה עצמה כאנוסה היינו רק להסביר משו"מ בכלל נחשב הדבר לאונס כיון שעשתה ברצונה, זה הי' צריך להזכיר בראש דבריו, וגם זה פשוט ומובן מאליו, וביותר קשה אם נאמר שהצלת רבים הוא נימוק בפג"ע למה לא הזכירו גם בלשון הב' בלשון, ויעוד שהי' להצלת רבים שבוה אין בכלל הדין של ג' עבירות וכו'. ג'. קשה מאד מה שכבר העיר הרב א. סופר המהדיר של המאירי בהערותיו וז"ל: ס"ל לרבינו דג' עבירות הללו לא דמיין להדדי, דהא פסק לעיל בסוגית רודף דאסור למסור א' להריגה גם להציל רבים, וכן נוגע בהערה זו גם הגהמ"ח שליט"א בא"ד. אבל זה תמוה שהרי ג"ע משפ"ד למדנו ואיך אפשר לחלק ביניהם.

ולואת נלע"ד כונה אחרת לדברים, והמלים, ודנה את עצמה כאנוסה הם הנימוק וההסברה למש"כ שהצלת עצמם שאני, והוא שלכאורה נ' ברור שאם יאמר העכו"ם שיחזיק

ובכן דברי מהרי"ק ברור מללו, כי מותר גם לעבור על גלוי עריות כשיש בזה הצלת ישראל, אלא שלא נתברר כאן אם דוקא בהצלת הכלל כולו, כמו גבי אסתר שהסכנה רחפה על כל היהודים במאה ושבע ועשרים מדינות שתי אחשורוש, או דגם בהצלת צבור קטן הדין הכי? ועל נקודה זו יש מקור מפורש מאחד מגדולי האחרונים בשו"ת שבות יעקב (חלק ב', תש' קי"ז). לענין סיעה של בני אדם שנמצאו במקום של רצחנים המועדים להרוג נפשות על עסקי ממון, ואשה אחת הפקירה עצמה ברצון בעלה כדי להצילם, ודן עפ"י דברי מהרי"ק הנ"ל. עיי"ש בסוף התשובה שהוא אומר: „לכן ג"ל דאשה זו אסורה לבעלה אף שאין כאן נדנד עבירה, שעשתה להצלת רבים, מ"מ נאסרה לבעלה כמו יעל ואסתר". והנה השבות יעקב לא רצה כלל לחלק בין הצלת הכלל כולו לבין הצלת איזה סיעה של בני אדם וסובר כי בכל רבים הדין הכי.

ג) והנה הגראי"ה זצ"ל בס' משפט כהן (הלכות מלכים סי' קמ"ב) אומר שזהו חידוש בעיניו כי בהצלת רבים מסכנה מחויב היחיד למסור עצמו כדי להציל הרבים ממוות, כי „לחלק בין יחיד לרבים צריך מקור מיוחד". אח"כ הוא מסתפק אולי רק להצלת כלל ישראל אין עומד שום דבר אצל היחיד אפילו מהשלשה דברים אבל לא להצלת צבור אחד ומסיים „וכמדומה שהאריך בזה בס' בשמים ראש ואינו תחת ידי" — וכן נדמה לו שהאריך בזה בס' חוות יאיר.

אכן נראה שהגהמ"ח זצ"ל ראה דבר זה במהרי"ק כנ"ל וחשב שראה בחוות יאיר, כי חפשתי בכל הספר חוות יאיר ולא מצאתי; ובודאי שתשובות מהרי"ק הן מקור מוסמך להלכה, ביחוד שלא מצינו שום חולק עליו.

וכמו כן הראו לי שבס' פירוש מגילת אסתר להרמב"ם ז"ל (שיצא לאור בירושלים בשנת תשי"ב, ע"י ר' ב"צ קרינפיס נ"י) על הפסוק ותלבש אסתר מלכות

האשה בכדי שהעכו"ם יבא עליה וא"ל יהרג, שבזה אין הדין יהרג ואל יעבר, שמה שמחזיק אותה אין בו משום לתא דעריות, שהוא אינו עושה כלום במעשה העבירה. ול"ש לדון בזה מדין שלד"ע שהרי גם בזה כבר אמרו לענין חלבים ועריות שלא מצינו בכה"ת כולה זה נהנה וזה מתחייב (קיד' מ"ג). וראי' לזה מ"ש תוספתא תרומות פ"ח שאם אמרו הגויים תנו לנו אחת ונטמאנה וא"ל נטמא את כולכם יטמאו כולן וכו', ולמה לא נקט עדיפא מנה כמו בדוגמא של הירושלמי באותו ענין לענין סיעת אנשים שא"ל גויים תנו לנו א' מכם ונהרגנו וכו' (עי' להלן בדברי הגהמ"ח שהעיר מזה), אלא ודאי כנ"ל שבכה"ג שהיו מאיימים עליהם בהריגה הי' מותר להן למסור אחת מהן. וע"ע בט"ו (יו"ד קנ"ז סק"ט) וצ"ע. ונראה שזאת כונת המאירי שכיון שזה להצלת רבים, א"כ הרבים הי' מותר להם למסור אותה להטמא וכנ"ל. וע"כ גם היא מותרת, שהצלת הרבים עושה אותה כאנוסה כלומר שזה כאילו הם המאנסים אותה לזה. וכיון שבעצם המעשה של ג"ע ה"ז קרקע עולם וכל הדין הוא רק מצד מעשה ההליכה, בזה כ' שמעשה ההליכה זה כאילו לא היה עושה אלא הם המאנסים אותה ומוליכים אותה. וכונת המאירי לחזור על מ"ש לעיל שביעל יש נוסף על הטעם של הנאת עצמן גם הנימוק של קרקע עולם, כי מעשה ההליכה הוא כאילו אחרים מוליכים אותה וכנ"ל. וכ"ז כשבעצם המעשה אין דין יהרג אבל באיש שנאנס בכה"ג וכן בהריגה כשצריך לעשות מעשה ההריגה בזה אין לנו יסוד לחלק בין יחיד לרבים.

אומר: „ולבשה מתוך כוונה שהיא אנוסה מתוך אונס אותו השמד ושהיא זכנסת לטובת כלל ישראל מבלי שיקרא אותה לצרכו, שאז לא היה בה חטא שאין זה ברצון, ובהיות שהמטרה היא להצלת ישראל הותר לה זה, עיי"ש.

ד) ומה שמסתפק בס' משפט כהן אם רק הצלת כלל ישראל דוחה עבירות אלה או כל רבים שהוא הנה נעלם מהגהמ"ח דברי שו"ת שבות יעקב שהבאנו אשר מחליט כי לכל צבור יש דין רבים לענין זה.

ונראה לענ"ד דמה שהזכיר המהרי"ק ואמר „ובפרט דקרקע עולם הנתה" אין כונתו כי בלי טעם זה דקרקע עולם לא היה מותר אלא שהוספה זו היא לרווחא דמילתא, אבל הטעם הראשון שהצלת הרבים דוחה גם גלוי עריות הוא עיקר ההיתר. וכן משמע מדברי התוספות שהזכיר המהרי"ק כי אם האשה ממציא עצמה להודמנות כזו שאונסין אותה אין הדבר בגדר קרקע עולם, וכן דעת גדולי האחרונים, ומפורש גם בס' משפט כהן (עמוד שמ"ז), כי אם בלי מעשה דידה לא היו מטמאים אותה אין כאן הכלל של קרקע עולם. מכ"ז יוצא דכל הדחייה של איסור חמור דגער"ר הוא רק משום הצלת נפשות דרבים. שהוא חמור יותר מהצלת נפשות דיחיד, ולדברי השבות יעקב כל צבור נחשב רבים לענין זה ואין להבדיל בין איש לאשה בדין זה, כמה שנתבאר.

יא.

כעת יש אפוא צורך לברר דין זה בנוגע לעבירה החמורה של שפיכת דמים, אם גם בזה חלוק דין פקו"נ דרבים מפקו"נ דיחיד, ואפשר להתיר איסור רציחה בשביל פקו"נ של רבים (שלא באופן של מלחמה, כי ישנם דינים מיוחדים במלחמות ישראל ואכמ"ל) או לא.

א) והנה ידועים דברי התוספתא פ"ז דתרומות, לענין סיעה של בני אדם שאמרו להם גוים תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו נהרוג את כולם — יהרגו כולם ואל ימסרו נפש אחת מישראל. ואם יחדוהו להם, כמו שיחדוהו לשבע בן בכרי יתנוהו להם ואל יהרגו כולם. וברייתא זו הובאה להלכה ברמב"ם פ"ה מהל' יסודי התורה הל' ה' (והוא כתב גבי יחדוהו „אם היה מחויב מיתה כשבע בן בכרי") עיי"ש. וזהו עפ"י דברי הירושלמי דתרומות פ"ח ה"ד, דשם איתא פלוגתא דר' יוחנן ור"ל, דר"ל אמר והוא שיהא חייב מיתה כשבע בן בכרי ור' יוחנן אמר אעפ"י שאינו חייב מיתה כשב"ב והרמב"ם פסק כר"ל, ועיין בביאור הגר"א ביו"ד סי' קנ"ז ס"ק ט"ז. רואים אנו אפוא שגם להציל כל הסיעה אסור למסור להם איש אחד להריגה, אעפ"י שמסירה להריגה אינו דבר שחייבין ע"ז מיתה, אלא דזה שנהרג בגרמא דייליה ג"כ נחשב למעשה רציחה כיון שידוע כי הגוים יהרגוהו. ואפילו אם יחדוהו פוסק הרמב"ם שאסור למסור אותו להם אלא אם כן מחויב מיתה כשב"ב. וצריך ביאור מאי שנא מעריות, דהוא ג"כ מעברות החמורות של יהרג ואל יעבור דמותר כדי להציל את הרבים?

ובאמת דין זה עוד יותר תמוה, שהרי לא שייך לומר כאן „מאי תזית דדמא דידך סומק טפי", שהרי אם לא ימסרו את האחד יהרגו את כולם. וקושיא זו מביא הכסף משנה בשם הרמ"ך ורוצה לתרץ דרק ביחדו צריכים לטעמא דמאי תזית, אלא דלר"ל קשה הלא גם ביחדו אסור אם אינו מחויב מיתה. וע"ז אומר דסברא זו של

מאי חזית אינה עיקר הטעם אלא דקבלה היתה בידם דבשפיתת דמיט יהרג ואל יעבור. ובלחם משנה מתרץ דהתם מיירי שיש להם שום צד להמלט בדוחק ולא יהרגו כולם. בכל אופן אנו רואים כי אף אחד מהמפרשים לא נגעו כאן בנקודה זו שלצורך הצלת הרבים יהא מותר למסור אחד מהם.

ב) ואחרי שלא מצאתי כל ברור בנקודה זו נראה לענ"ד לומר כי ההבדל בין דין גלוי עריות (שנדחתה מפני הצלת רבים) לדין רציחה שאינו נדחה כלל הוא לא בחומר האיסור שיש ברציחה יותר מבגלוי עריות, שהרי מקשינן זל"ז לענין רודף כמפורש בגמרא דסנהדרין (דף ע"ד ע"א). ועוד דהא פעולת המסירה של הנפש לאנסין, אעפ"י שהיא מעשה עבירה חמורה של רציחה ואכזריות רשע, מ"מ אין חייבין מיתה על כך, כמו בשיסה בו את הנחש וכדומה, מכיון שאינו הורג אותו בידים, ובכל זאת אסור למוסרו אפילו להצלת רבים, — הרי דלא משום שזה חמור יותר מגלוי עריות שעובר ע"ז בפועל, אלא שההבדל הוא רק בין מוסר עצמו למיתה או לעבירה חמורה של גע"ר ובין מוסר אחרים. דכשרוצה למסור עצמו למיתה להצלת אחרים בודאי מותר, ויש שפעולה זו נחשבת למצוה גדולה מאד, כמו דאמרינן גבי לוליננוס ופפוס שמסרו נפשם להציל את הרבים, כנזכר בתענית (ד' י"ח ע"ב) ועיין ברש"י שם שמביא בשם י"א ששנים אלה אמרו כי הם הרגו את בתו של המלך (אעפ"י שהיו חפים מכל פשע) ונהרגו, וכוננתם היתה כדי להציל את הרבים. ועליהם אמרו כי הרוגי לוד אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתם. וכמו כן היו גם בתקופות האחרונות קדושים כאלה שמסרו נפשם כדי להסיר את הגזירה מעל הקהילה (וידוע כי בעיר רוזינאי, על יד סלונים, היו קדושים שמסרו נפשם באופן כזה והיו מזכירים שמם בהערצה רבה ומוזכרים נשמותיהם בכל חג) ונחשבו לצדיקים שבדור.

ובספרי שבט מיהודה ח"א (שער ראשון פרק י"ד) בארתי גם את המקור להלכה זו, שמותר למסור נפש להצלת הרבים, או להצלת איש קדוש שרבים צריכים לו, או למנוע רבים מעבירה, הוא מקרא דקדושים תהיו, שפירש הרמב"ן ז"ל כי היא מצוה כללית לקדש עצמנו ויש לזה קשר עם מצות ונקדשתי, עיי"ש שמצאתי מקור לדברי הנמוקי יוסף בסנהדרין (סוף פרק בן סורר), האומר שחסידי גדול ויר"ש הרואה שהדור פרוץ רשאי לקדש השם ולמסור עצמו על מצוה קלה, כדי שיראו העם וילמדו ליראה את השם ולאהבה בכל לבבם (אשר בהעמק שאלה, סי' מ"ב ס"ק ב', תמה ע"ז ואמר כי אין לה שורש) הוא ג"כ מאותו הכתוב של קדושים תהיו.

ג) כל זה כשאחד רוצה למסור עצמו, אבל אין כל היתר למסור איש אחר שאין רצונו בכך, אעפ"י שבהקרבת אותו האיש תצא הצלה לרבים, וזהו כדברי הירושלמי והתוספתא שהבאנו, דמיירי שאין אחד שירצה למסור עצמו והשאלה היא אם מותר למסור אחד נגד רצונו.

וכל שכן שאין שום היתר כלל להרוג איש בידים להצלת רבים, ומצאתי כן בפירוש בספר חזון איש לסנהדרין (סי' כ"ה), שדן בזה ואומר כי לא מצינו דרך שיהא מותר לגרום אבידת יחיד בשביל רבים אלא דוקא באופן שנזכר בירושלמי ובתוספתא, היינו למסור את האיש להאנסין העומדים להרגו, אבל להרגו בידים אפשר דאסור בכל גווני, עיי"ש.

וַעֲבֹרֵנִי שְׁחָדִין כֵּן גַּם בְּגִלּוֹי עֲרִיזוֹת, דְּמָה שֶׁהַמְהַרְיָק מְבִיא כִּי לְהַצִּיל רַבִּים מוֹתָר וְיִלְיָף זֶה מִמַּעֲשֵׂה דַאֲסֵתֵר הֵינּוּ דוֹקָא לִזְוָה שְׂרוּצָה בַּכֶּךְ, אֲבָל לְמַסּוֹר לְעֵבִירָה שֶׁל גְּלוּי־עֲרִיזוֹת מִי שֶׁאֵינּוּ רוּצָה בְּשׁוֹם אוֹפֵן וְלִהְבִּיאוֹ לְעֵבִירָה בְּעַל כְּרַחוּ לֹא שֶׁמַּעֲנֹנּוּ, וְאֶעֱפִי שֶׁלֹּא מִצְאָתִי עֲדִיין רֵאִיָּה לַכֶּךְ, נִרְאָה לִי שֶׁהַחֲלוּק מִסְתַּבֵּר מְאֹד וְזוֹהִי לְדַעְתִּי נִקְוֶה הַהֲבָדֵל בֵּין רִצִּיחָה לְעֲרִיזוֹת, כְּמוֹ שֶׁאֲמַרְנוּ³).

ד) וּבַעֲנִינִים חֲמוּרִים אֱלֹהִים יִשְׁנֵם חֲלוּקִים דְּקִים לְהַגְדִּיר הַדְּבָרִים כִּהְלָכָה, וְכֵדָאִי לְהִזְכִּיר מַה שֶׁאֲמַר בַּחֲזוֹן אִישׁ שֶׁם, כִּי אִם רוּאָה אִישׁ חֵץ הוֹלֵךְ לְהַרוֹג אֲנָשִׁים רַבִּים וְיֵשׁ בִּידוֹ הָאֲפִשְׁרוֹת לְהַטּוֹת הַחֵץ לְצַד אַחֵר, אֲלֵא כִּי בְּצַד הַשְּׁנַי גִּי"כ יִהְרַג אִישׁ הַעוֹמֵד שֶׁם. וְהַשְּׂאֵלָה הִיא אִם מוֹתָר לוֹ לְשָׁנוֹת מֵהִלְכוֹ שֶׁל הַחֵץ לְהַצִּיל אֶת הַרַבִּים אַחֲרֵי שֶׁבִּמְעַשְׂהוּ יִבִּיא מִיָּתָה עַל הָאֶחָד הַעוֹמֵד בְּצַד הַשְּׁנַי. — וְהַגְּהַמ"ח זצ"ל נוֹטֵה לְהַקֵּל וּמַחֲלֵק בֵּין צִיּוֹר זֶה לְדִינָא דִּירוּשָׁלַיִם. כִּי הַתָּם גְּבִי סִיעָה שֶׁל אֲנָשִׁים הַפְּעוּלָה שֶׁל מַסִּירַת אָדָם לְהוֹרְגִים הִיא פְּעוּלָה אַכְזוּרִית שֶׁמְבִיאָה לְהַרְיֵגַת נַפֶּשׁ וְאֵין בְּעַצְמָהּ הַפְּעוּלָה הַזֹּאת וּבִטְבֵּעָה מַעֲשֵׂה שֶׁל הַצִּלְתָּ נַפֶּשׁ, אֲלֵא כִּי תִנְאִי הַמַּצֵּב הֵם כִּי עִי הַרְיֵגְתוֹ שֶׁל זֶה נְצוּלִים הַרַבִּים וְלִכֵּן אֲסוּר.

מַה שֶׁאֵין כֵּן בְּהַטִּיית הַחֵץ מִצַּד אֶחָד לְצַד אַחֵר הֵנָּה זוֹהִי בְּעִיקְרָהּ פְּעוּלָה שֶׁל הַצִּלָּה וְאֵינָה קְשׁוּרָה בְּעַצְמָהּ בְּהַרְיֵגַת הַיְחִיד, אֲלֵא שֶׁבִּמְקַרְהָ נִמְצָא עֲכָשִׁי אִישׁ אֶחָד בְּצַד הַשְּׁנַי שֶׁהַחֵץ יִפְגַּע בּוֹ, — אֲפֹשֶׁר שֶׁבִּמְקַרְהָ כֹּזֵה מַחֲוִיבִים לְהַשְׁתַּדֵּל לְמַעַט אֲבֹדוֹת יִשְׂרָאֵל בְּכָל מְאִי דַאֲפֹשֶׁר, וּמִסְתַּבְּרִים הַדְּבָרִים.

וְאִם הַהֲנַחָה שֶׁאֲמַרְתִּי בְּעִנִּין גְּלוּי עֲרִיזוֹת שֶׁאֵין לְמַסּוֹר אִשָּׁה בְּעַל כְּרַחֵה נְכוֹנָה בְּטַעֲמָא יִצָּא דְּמָה שֶׁשְּׁנַיִנוּ בְּסוּפ"ו דְּתַרּוּמוֹת כִּי אֲסוּר לְמַסּוֹר אִשָּׁה לְהַאֲנִסִּין כְּשֶׁאֲמַר, „וְאִם לֹא נִטְמָא אֶת כּוֹלֵן” — הוּא הַדִּין אִם אֲמַר, „וְאִם לֹא נִהְרַג אֶת כּוֹלֵן” שֶׁאֲסוּר לְמַסּוֹר אִשָּׁה לְגִילּוּי עֲרִיזוֹת בְּעַל כְּרַחֵה אֲפִילוֹ לְהַצִּיל רַבִּים וְרַק אִם הִיא בְּעַצְמָהּ מִסְכַּמַּת לַכֶּךְ לְהַצִּיל הַרַבִּים מִחֲלִיט הַמְהַרְיָק שֶׁאֵין בּוֹהָ כָּל אִיסוּר, וְהַדְּבָר צָרִיךְ עֵינּוֹן רַב. ה) [וּמַכִּיּוֹן שְׁכָל הַיִּסוּד שֶׁעָלָיו מְבַסֵּס הַמְהַרְיָק אֶת הַהֲלָכָה כִּי גְלוּי עֲרִיזוֹת נִדְחָה מִפְּנֵי הַצִּלְתָּ הַרַבִּים הוּא מִמַּעֲשֵׂה אֲסֵתֵר הַמְּלָכָה, נִסִּיִּם אֶת הַפֶּרֶק בְּדַבַּר הַמִּסְתַּבֵּר שִׁישׁ בּוֹ לְתַרְץ אֶת הַתְּנַהּגוֹת אֲסֵתֵר הַמְּלָכָה, שֶׁהִיָּתָה צְדָקָה וְאַחַת מִשְׁבַּע הַנְּבִיאוֹת, בּוֹהָ שֶׁלְּכַתְּחִילָה כֵּאִילוֹ סִרְבָּה לְמַסּוֹר נַפְשָׁהּ לְהַצִּיל הַכֹּלָל.

כִּי בְּדַבְרֵי אֲסֵתֵר שֶׁשִּׁלְּחָה אֶת מַרְדֳּכַי לְהוֹדִיעַ שִׁישׁ סִכְנָה גְּדוּלָה לְהַכְנִס אֶל הַחֲצַר הַפְּנִימִית שֶׁל הַמֶּלֶךְ לְמִי שֶׁלֹּא הוֹזְמָן הוֹסִיפָה לֹמַר: „וְאֵנִי לֹא נִקְרָאתִי לְבוֹא

---

3) לְעַנֵּי חִילוּק זֶה בֵּין שְׁמוּסֵר עֲצָמוֹ לְמוּסֵר אַחֲרִים נִיתָן לְהַאֲמֵר אֲמֵנָם בְּדִין שֶׁפִּד, אִם מִשׁוֹם שֶׁמֵּאֲבָד עֲצָמוֹ לְדַעַת אֵין דִּין שֶׁפִּד מִמֶּשׁ לְפִי"מ שֶׁהַעֲלִינוּ בְּאוֹרֵךְ בְּמַאֲמַרְנוּ הַתְּחִי"מ וְ— עַמ' קו—ק"י, וְאִם מִשׁוֹם שִׁישׁ בּוֹהָ עֲצָמוֹ מִשׁוֹם קִיד"ה שְׁמוּסֵר עֲצָמוֹ לְהַחִיּוֹת נַפְשׁוֹת מִיִּשְׂרָאֵל. אוֹלָם שְׁנַי נִימוּקִים אֱלֹהִים אֵינָם שִׁיכִים בְּגִ"ע, כִּי עִיקַר הַעֲבִירָה שֶׁל גִּ"ע הוּא דוֹקָא כִּשֶׁהוּא עֲצָמוֹ הַעוֹשֶׂה וְלֹא כִּשְׁמוּסֵר אַחֵר לְעֵבִירָה וְכִנְ"ל הַעֲרָה ב'. וְכֵן לִ"ש בּוֹהָ קִיד"ה כִּשְׁמוּסֵר עֲצָמוֹ לְמַעֲשֵׂה עֲבִירָה לְהַצִּיל אַחֲרִים מִעֲבִירָה זֶה עֲצָמָה. שו"ר שֶׁהַעֲלָה כֵּן בְּמַגְדֵּל עוֹז לְרִי עֲמִדִין (אֲבָן בּוֹחֵן פְּנֵה א', ס"ו) וְשֶׁלֹּא כְּמִשְׁכָּח בְּתַשׁבוּבוֹת הַרְמ"א בְּשֵׁם שְׁכֵנָה ג. וְהַעֲרָת הַגְּהַמ"ח שֶׁלִּיט"א בְּהַבְּדֵל שֶׁבֵּין גִּ"ע לְשֶׁפִּד נִירוּנָה לְעִיל הַעֲרָה ב'.

הַעוֹרֵךְ

אל המלך זה שלשים יום, ודברים אלה נראים כמיותרים שאין להם קשר אל הנדון. אולם פירוש הדברים כך הוא. אסתר הודיעה למרדכי כי לא נקראת אל המלך כחודש ימים וההשערה היא שיקרא את המלכה בימים הקרובים, ולכן לדעתה צריכים לחכות עד שתוזמן אליו ולא ללכת קודם. על ידי זה תינצל לא רק מסכנת מוות על כניסה שלא ברשות, אלא גם מחומר האיסור שיש בזה שהיא ממציאא עצמה אליו ברצון. ומה שהזכירה כי על כניסה שלא ברשות, אחת דתו להמית" הוא גם לאמר כי כשידונו אותה למוות הלא בזה מתבטלת לגמרי האפשרות להשפיע על המלך לבטל את הגזירה. ובעצם היה עוד זמן של אחד עשר חודש עד התאריך של בצוע הגזירה של המן שנועד לי"ג אדר — (ודברי אסתר היו בימי הפסח). אולם מרדכי בהכירו את גודל הסכנה לעם ישראל לא יכל להסכים לשום החייה ושלח אליה התראה חמורה, כי אם החרש תחרישי בעת הזאת וגו". כי בכל דבר הנוגע להכלל צריכים להודרו ביותר ואסור לדחותו בשום נימוק. אסתר נשמעה לדבריו וזכו שניהם לכך כי תשועת ד' באה על ידם ושםם לזכר עולם לגאון ולתפארת].

יב.

א) נשאר לנו לברר לבסוף דין האיסור של עבודה זרה, שהיא חמורה מן הכל" (לשון הרמב"ם ז"ל) אם הוא נדחה מפני הצלת רבים כמו גלוי עריות, או דילמא שאני עבודה זרה שבה מונח עצם היסוד של קדוש השם, להרחיק כל אמונה בכח אחר, מחוץ להבורא היחיד ומיוחד, ולהמנע מכל עבודה שהיא לאחד מהנבראים ועל זה נאמר, "ובכל נפשך" — אפילו הוא נוטל את נפשך.

השאלה היא כמובן רק על היחיד, אם כופין אותו לעבוד ע"ז ואם יסרב יהרגו את הרבים מי אמרינן שיש אפשרות של דחיית האיסור להצלת רבים. כי אם כופין את הרבים לעבוד ע"ז בודאי שכולם מחויבים למסור נפשם, וכן נהגו קהלות קדושות בשעת גזירת שמד ולא הסכימו אפילו להוציא מפיהם מלים שכאילו מאמינים באמונה זרה, וזכותם של הקדושים הללו קיימת לדורי דורות.

ונראה לענ"ד כי בע"ז אין שום מקום של דחיית האיסור אפילו להצלת הרבים מטעם האמור למעלה, כי זהו עיקר השורש של "ונקדשתי בתוך בני ישראל". ואפילו אם הכפייה היא על יחיד וכשיסרב ישנה סכנה על הרבים ג"כ אסור, ואם יעבור יש עליו גם חומר האיסור של ע"ז וגם בטול העשה של ונקדשתי.

אמנם רבנו הרמב"ם ז"ל מפרש (בפ"ה מהל' יסודי התורה ה"ד) כי אם עבר על איסור ע"ז ולא נהרג ביטל מצות עשה של קדוש השם וגם עבר על מצוות לא תעשה של חלול השם, ואף על פי כן מפני שעבר באונס אין מלקין אותו ואין צריך לומר שאין ממיתין אותו בי"ד אפילו הרג באונס, ומקורו ממה שכתוב ונתתי את פני באיש ההוא ומפי השמועה למדו ההוא לא אנוס ולא שוגג ולא מוטעה. ומזה ילפינן לשאר מצוות ובעריות הוא אומר ולנערה לא תעשה דבר, עיי"ש. הרי שרבנו משווה דין ע"ז לדין עריות ושפיכת דמים ואינו מחלק ביניהם לומר כי ע"ז חמורה יותר. וכמו כן נראה מדבריו כי אם עבר באונס יש בטול מצ"ע של ונקדשתי ול"ת של ולא תחללו, אבל רבנו לא מזכיר שיש עליו גם חומר האיסור של עבודה זרה שאינו נדחה משום אונס.

ב) אולם מצינו בסנהדרין (ד' ס"א ע"ב) פלוגתא דאביי ורבא לענין עובד ע"ז מאהבה או מיראה, דאביי אומר חייב ורבא אומר פטור. ופירשו התוס' שם דאע"ג דקיי"ל כי עבודה זרה היא מהדברים שהדין הוא יהרג ואל יעבור מ"מ פטור ממיתה, דנהי דחייב למסור עצמו לכתחילה אם עבר ולא נהרג אין ביד ממיתין אותו. הרי דעת התוספות ברורה כי אין הדין של יהרג ועל יעבור תלוי בחיוב המיתה. וידוע דגם הרמב"ם פוסק כרבא ולכן סובר דאין חיוב מיתה על מה שעבר באונס אעפ"י שצריך למסור עצמו על כך, וגם לא עבר על עצם האיסור של ע"ז רק על דין קדוש השם ועל הלאו של הלול השם, כמפורש בדבריו.

ואכן כד נעיין שפיר נראה כי פסקי רבנו בענין זה צריכים ביאור, דמה שפוטר רבא מאהבה או מיראה אינו כלל מתורת אונס רחמנא פטריה, שהרי אם עבד מאהבה בודאי שאין כאן אונס ובכ"ז פטור. וביחוד תמוה לפירוש הרמב"ם ז"ל שם (בפ"ג מהל' עכ"ם ה"ו), שפירש מאהבה ומיראה לא כפירוש רש"י ותוס', אלא „מאהבה כגון שחשק בצורה זו מפני מלאכתה שהיתה נאה ביותר או שעבדה מיראתו לה שמא תריע לו, כמו שהם מדמים עובדיה שהיא מטיבה ומריעה" הרי דגם כשעבדה מיראה אין זה בגדר אונס כלל. וברור הדבר בעיני כי מה שהוא חושב כי הצורה האלילית תריע לו, עפ"י הדמיון השוא שלו וההזיה הכוזבה שמפחד ממנה, אין זה בגדר אונס כלל, וא"כ למה פטור ממיתה?

אמנם הראב"ד משיג על הרמב"ם שם ואומר שמאהבה ומיראה הכונה מאהבת אדם או מיראת אדם וכן משיגו הריב"ש ואומר, דאם עובדה מפני שחושב כי יש בה כח להרע לו בודאי חייב. וכבר העירו המפרשים דגם רבנו חננאל במס' שבת בפרק כלל גדול (דף ע"ב ע"ב) מפרש כן כהרמב"ם, ובודאי מצאו רבותינו מקור נאמן לומר כי גם אהבת הצורה והיראה הדמיונית ג"כ פוטרין ממיתה לרבא כיון דלא קבלה באלוה, אעפ"י שאין כאן כלל דין אונס.

ונראה לענ"ד לומר כי מקור הדבר הוא ממה שדרשו חז"ל בתו"כ (פ' קדושים) „ההוא — ולא אונס ולא שוגג ולא מוטעה“, וזהו כמו דרשת חז"ל בזבחים (ד' ק"ח ע"ב) לענין השוחט והמעלה, למעוטי אונס שוגג ומוטעה. וסובר רבנו כי כשעובד מאהבת הצורה ומיראתה יש לזה דין מוטעה ולכן פטור.

ג) אלא דלפי"ז קשה מאד להבין דברי רבנו בפ"ה מהל' יסודי התורה, דיליף קל וחומר ואומר: „ומה אם ע"ז שהיא חמורה מן הכל העובד אותה באונס אינו חייב כרת ואין צריך לומר מיתת ביד — ק"ו לשאר מצוות האמורות בתורה.“ — הלא זהו ק"ו פריכא! דשאני ע"ז דגם כשעושה מאהבה או אפילו מיראה דמיונית של צורה אלילית פטור, והטעם משום דכשלא מקבלה באלוה לא מקרי עובד ע"ז; מה שאין כן בשארי מצוות שחייב על המעשה, וכשאין אונס גמור בודאי חייב העונש הראוי לו.

ולגודל הדוחק צריכים לאוקמי דרבנן מיירי כגון שהאנסין הכריחו אותו לומר בפ"ה מלא כי מקבל הוא את הצורה באלוה ואח"כ לעבדה, ולכן זה מקרי ממש פעולת ע"ז, אלא דכשעבר ולא נהרג פטור ממיתה משום שעשה הכל באונס, גם בדבור וגם בעבודה, ועדיין צ"ע.

וחשבתי לומר כי לכן מביא רבנו לענין גלוי עריות את הפסוק ולנערה לא

תעשה דבר ולא סגי במה שאמר שהוא ולא אנוס, משום דיש לפרוך את הק"ו ולומר שאני ע"ז שפטור גם כשעושה מאהבה או מפני יראה דמיונית של הצורה. ולפי"ז גם ברציחה, היכי שאנסוהו להרוג איש ועבר והרג, דרבנו פוסק כי אין עונשין אותו מפני שעבר באונס גם זה ילפינן מקרא דולנערה לא תעשה דבר, אבל לישנא דרבנו לא משמע הכי. ולע"ע לא מצאתי באור מספיק בענין זה בדברי המפרשים וצריך עיון רב.

ד) היוצא מדברינו כי כשדנים על עצם העבירה של עבודה זרה הרי כשעובדה באונס לא עבר עליה וחטאו רק מפני שלא קידש את השם ועבר על ולא תחללו. נמצא שעווננו קל יותר מזה שעבר באונס על שפיכות דמים ועל גלוי עריות. כי בע"ז תלוי הדבר בעיקר אם קבלו באלוה ובלי זה אין בפעולה שעשה באונס כדי לחייבו כלל. מה שאין כן בשפיכות דמים ובגלוי עריות שהעבירה הוא בהפעולה, ומה שפוטרים אותו מעונש כשנאנס לכך הוא מדין „אונס רחמנא פטריה“. וכן מביא בהעמק שאלה (שאלתא מ"ב) דגם לדעת הסובר דדבר שאינו מתכוון אסור, בע"ז כשאינו מתכוון אין איסור כלל, עיי"ש.

אולם בנוגע לדין חלול השם, וכן למצוות ונקדשתי שאנו מצווין עליה לקדש שם שמים, חמורה ע"ז יותר משפ"ד וגע"ר, כי היסוד העקרי של קדוש השם הוא למנוע כל פגיעה שהיא בכבודו של בורא עולם ולהגן על אמונת היחוד שנצטוונו עליה לשמרה באהבה בכל לבבנו ובכל נפשנו ובכל מאדנו.

ובנוגע למה שחקרנו בראשית הפרק אם עבודה זרה החמורה נדחית מפני הצלת הרבים כמו גע"ר (לדברי המהרי"ק שהבאנו), הרי אין שאלה זו תלויה כלל בזה שהעובר באונס אין מענישין אותו. כי המהרי"ק למד דין זה ממה שעשתה אסתר ושם לא נאנסה כלל וזה היה בגדר מתרפאין בגלוי עריות, שמפורש בדברי רבנו (פ"ה מיסודי התורה ה"ו) כי אם עשה כן עונשין אותו ב"ד העונש הראוי לו. ובכ"ז סברי רבוואתא שלא היה שם נדנוד עבירה.

ה) ברם נראין הדברים שמפני החומר שיש בקדוש השם בזה (וכמה פוסקים סוברים כי גם בצנעה יש קדוש השם) שבני ישראל מקיימים „ובכל נפשך — אפילו הוא נוטל את נפשך“ אין זה נדחה מהצלת הרבים. וכבר העירו כי ברוב פעמים שנזכר בתורה כי הקב"ה הוא „אל קנא“ זהו בנוגע לעבודה זרה. והרמב"ן בפ' ואתחנן משווה הדבר לאשה שהתמסרה לאיש זר, שזהו מקור הקנאה אצל בני אדם, כמ"ש „כי קנאה חמת גבר“ (משלי ו'). ואפשר לומר כי כמו בקנאה כזו פסקינן כמהרי"ק, דאפילו באומרת מותר יש בזה משום ומעלה מעל ונאסרת על בעלה (כמפורש באה"ע סי' קע"ח ס"ג ברמ"א). דהרי סוף סוף מעלה בבעלה כן גם בענין כזה של קנאת ד' בעבודה זרה, כיון שלא תלוי בחומר האיסור שעברנו עליו, אלא במעל שמעלנו בתפקיד הקדוש שהוטל על ישראל להרים את דגלה של אמונת היחוד לעולם כולו.

אכן עדיין יש צורך בראיות מוצקות כי אעפ"י שבעצם העבירה קל יותר העובד כו"ם משפ"ד וגע"ר — בכל זאת בנוגע להיתר לצורך הצלת רבים ע"ז חמורה יותר. וד' יזכנו לראות בהתגשמות הנבואה: „וקדשתי את שמי הגדול המחולל בגויים“ (יחזקאל ל"ו—כ"ג) בקרוב בימינו.